

Mladostnik/ca v družini in medsebojno doživljanje družinskih članov

An adolescent in the family and the interacting experience of family members

Olga Poljšak Škraban

Povzetek

Olga Poljšak Škraban, dr. soc.ped., Pedagoška fakulteta v Ljubljani, Kardeljeva pl. 16, 1000 Ljubljana

Avtorica v prispevku raziskuje značilnosti družinskih sistemov, ki omogočajo mladostnikom bolj ali manj uspešno spoprijemanje z razvojnimi nalogami, ki jih pred njih postavlja adolescenca. Teoretične okvire raziskovanja predstavlja sistemska teorija, ki omogoča razumevanje dogajanja v družinskih sistemih. Članek se osredotoča na analizo vlog v družini, na zadovoljevanje potreb posameznika in družine - posebej še na potrebo vseh družinskih članov po avtonomiji in povezanosti ter na strukturo družine. V nadaljevanju se usmerja na značilnosti komunikacije, na ravnanje s čustvi in konflikti, na ravnanje s spremembami ter na različnosti doživljanja interakcij v družini s strani več družinskih

članov. Avtorica zaključuje z ugotovitvijo, da se družina uspešno spoprijema z razvojnimi nalogami, ki jih pred njo postavlja odraščajoči mladostnik, če zmore vedno znova vzpostavljati prostor za obojestransko odprto komunikacijo in s tem omogoči pogoje za vzpostavljanje ravnotežja med avtonomijo in povezanostjo družinskih članov.

Ključne besede: družinski sistem, mladostnik v družini, medsebojno doživljanje družinskih članov

Abstract

The article presents the characteristics of family systems which enable young people a more or less successful coping with the developmental tasks of adolescence. The theoretical research framework is provided by systemic theory which contributes to the understanding of family systems. The article analyses family roles, how the needs of the individual and the family are met – especially the needs of all family members for autonomy and connectedness, and the family structure. Then it focuses on the characteristics of communication, on the management of emotions and conflicts, on how to cope with changes, and on the different interactions within the family as experienced by different family members. The author claims that the family can successfully cope with the developmental tasks of the young adolescent if it manages to create and recreate an open space for two-way communication, where the necessary conditions for establishing a balance between autonomy and connectedness of family members can be created and maintained.

Key words: system, adolescent in the family, interacting experience of family members

Namen članka je raziskati značilnosti družinskih sistemov, ki omogočajo mladostnikom bolj ali manj uspešno spoprijemanje z razvojnimi nalogami, ki jih pred njih postavlja adolescenca. Hkrati pa je prispevek tudi širši teoretični uvod v članek, ki bo objavljen v eni od prihodnjih števil revije, v katerem bo predstavljena raziskava o različnosti doživljanja interakcij v družinah mladostnic.

Družina kot sistem

V raziskovanju družine se bomo pridružili teoretičnim konceptom, ki izhajajo iz systemske paradigme in poudarjajo pomen razumevanja razvoja otroka oz. mladostnika znotraj družinskih odnosov.

Teorija sistema sloni na konceptu *entropije*, kompleksnem pojmu, ki se nanaša na organizacijo in energijo v sistemu. V zaprtem sistemu, v katerega ne prodre energija od zunaj, postaja sistem entropičen. V takem svetu razvoj ni mogoč, nasprotno, sistem razpada. Življenje je možno le v odprtem sistemu. Za žive organizme sta značilni struktura in fleksibilnost.

Glede na ti dve značilnosti lahko sisteme klasificiramo na kontinuumu, ki se razteza od kaosa, prek rigidnosti različnih stopenj, do največje fleksibilnosti, ki vodi do evolucije strukture. Ta morda malo poenostavljen opis značilnosti odprtega sistema lahko opazujemo v družinskem sistemu.

V terapevtskih in raziskovalnih konceptih, ki pojmujejo družino kot sistem, se koncepti *povratne zveze* (angl. feedback) obravnavajo kot najbolj uporabno "orodje" za razumevanje narave in smisla komunikacij in interakcij v družini (Čačinovič Vogrinčič, 1998). Številni avtorji (npr. Kantor in Lehr, 1976; Skynner, 1982; Beavers, 1976) utemeljujejo razlago delovanja družine na konceptih povratne zveze in homeostaze. Če je družina opredeljena kot socialni sistem, ki je organizacijsko kompleksen, odprt, prilagodljiv in informacijski, potem je povratna zveza ključni koncept njenega delovanja. K cilju usmerjen socialni sistem potrebuje nenehne informacije o tem, kaj se v posameznih delih dogaja, da se lahko prilagodi spremembi - tudi tako, da se spreminjanje zavre. Gre za *homeostazo*, ki jo je J. Haley (1962, po Čačinovič Vogrinčič, 1998, s. 143) opisal na naslednji način: "Če organizem nakaže spremembo v odnosu do drugega

organizma, bo drugi deloval na prvega tako, da bo skušal modificirati ali zmanjšati spremembo." Koncept homeostaze v družini pomeni, da družinski sistem deluje tako, da ohranja stanje oziroma vedno znova vzpostavlja ravnotežje.

Po sistemski teoriji potrebuje vsak socialni sistem za preživetje dva mehanizma povratne zveze - negativno in pozitivno. Negativna povratna zveza vzdržuje stabilnost in stalnost sistema - homeostazo. Pozitivna pa vodi v spremenljivost, prilagodljivost.

Sistemi, ki hočejo preživeti, se morajo prilagoditi, biti morajo sposobni pozitivne povratne zveze, to pomeni, da so sposobni sprememb v strukturi, organizaciji in vrednotah. Tak sistem je odprt navzven in navznoter; sposoben je samoodločanja. Vendar mora biti hkrati tudi sposoben ohranjati ravnotežje. V družini naj bi bila oba mehanizma v ravnotežju.

Vloge v družini

Vlogo vsakega člana družine določajo hkrati mnogi splošni in osebni dejavniki. Nastran Uletova (2000, s. 378) navaja, da se "socialna vloga gradi na napetosti med tem, kar posameznik igra navzven, in tistim, kar ob tem sam misli in doživlja." Predpostavlja se, da vsak posameznik v neki vlogi nekoliko ponotrani pričakovanja in norme delovanja, ki jih vsebuje ustrezni socialni položaj. Posamezniki drug drugemu naznačujejo pričakovanja, norme, vedenjske vzorce pa tudi subjektivni odnos do vlog. Zato se socialna vloga ne sprejema kot dejstvo in norma, temveč se gradi v soglasju z vlogami drugih ljudi. Drug drugemu in sami sebi določamo socialne vloge. Prav v tem interakcijskem značaju socialnih vlog se kaže tudi njihov pomen za subjektivnost posameznika: ta se prepoznava kot oseba v vlogi. Kar je za doživljanje družinske vloge še posebno pomembno. Doživljanje in zadovoljstvo z vlogo matere ali očeta pomembno oblikuje odnos in ravnanje z otroki.

Tomorijeva (1994) navaja, da poleg spola in razvojnega obdobja določajo družinsko vlogo tudi osebnostne značilnosti in potrebe vsakega posameznika. Vsak član družine ima svojo vlogo. To mnogo bolj kot njegovo "uradno" mesto v družini (mesto matere, očeta, hčere ipd.) določajo odnosi z drugimi člani družine. Tako pojma

materine in očetove vloge ni mogoče opisati brez vključevanja otrok in narobe. Vse vloge, ki jih nekdo v družini prevzema, sestavljajo njegovo samopodobo.

Richter (1971, po Čačinovič Vogrinčič, 1998, s. 39) uporablja koncept vloge kot osrednji koncept, v katerem se kažejo družinski odnosi, in opredeli vlogo kot "celokupnost zavestnih in nezavednih pričakovanj staršev v odnosu do otroka (oziroma partnerja)".

Na ravni interakcije lahko razčlenimo proces prevzemanja vloge na percepcijo vloge, pričakovanje v vlogi in aktiviranje oziroma igranje vloge. "Biti v vlogi na ravni interakcije pomeni percepirati oziroma zaznati lastno vlogo in recipročno vlogo, formirati pričakovanja o lastni in recipročni vlogi - ter manifestno odigrati vlogo" (prav tam, s. 161). Gre za proces, ki poteka znotraj določenih družbenih norm in je z njimi povezan. Zaznave in pričakovanja se subjektivno interpretirajo. Logika te subjektivnosti je neskladje med posameznikovimi in družbenimi potrebami.

Povezanost posameznika z določenimi vlogami daje posamezniku neke vrste identiteto v vlogi (vlogah). Identiteta v vlogi predstavlja posameznikove predstave o sebi v neki vlogi. To je tisto, kar daje individualnemu izvajanju vloge osebni pečat (Nastran Ule, 2000). V posameznikovem izvajanju različnih vlog lahko pride do več oblik nesoglasja med vlogami, od katerih so najpomembnejša:

- konflikti med različnimi vlogami: različne vloge posameznika so si v nasprotju ali pa jih ne zmore enako dobro opravljati in
- *konflikti vloge*: nesoglasje med tem, kako družba ali skupina razlaga neko vlogo, in posameznikovim osebnim razumevanjem te vloge.

Goode (1960, po Čačinovič Vogrinčič, 1998, s. 163) govori raje o napetosti v vlogi, ki jo opredeli kot "težavo, ki jo občutimo pri izpolnjevanju obveznosti v vlogi". Posameznik ne more zadovoljiti pričakovanj, ki se mu ali si jih sam postavlja v vlogi ali v vlogah. Napetosti ni, kadar se posamezniku zdi, da obvlada zahteve. Goode meni, da so to bolj izjemna, trenutna stanja. Napetost v vlogi je nizka, če se nekdo zaveda, da vsega, kar bi rad, pač ne more opraviti, vendar zaradi tega ni v stresu. Srednje stanje napetosti se opredeljuje kot posledica zavesti, da nekdo ni storil vsega, kar bi moral, skupaj z ugotovitvijo, da vsega pač ne more opraviti. To stanje je frustrirajoče. Visoka napetost pa se veže z občutki krivde in tesnobe, ker vloge

nismo sposobni opraviti tako, kot bi morali. Zelo visoka napetost v vlogi pomeni povečevanje občutkov krivde in sramu, vse do tega, da je prizadeto samospoštovanje.

Zadovoljevanje potreb posameznika in družine

Čačinovič Vogrinčičeva (1998, s. 134) navaja, da je "za človeka družina prvi socialni sistem, v katerem začne poimenovati, prepoznavati svoje potrebe; to je prvi socialni sistem, v katerem se uči z njimi ravnati, jih izraziti, jih zadovoljiti. V družini soobstajajo individualne potrebe staršev in otrok ... s skupinskimi potrebami, s potrebami družinske skupine ... Zadovoljevanje posameznikovih potreb v družini vsakokrat postavlja vsakemu članu vprašanje, kolikšen in kakšen je njegov prispevek k ohranitvi družinske skupine in kakšna je njegova vloga pri zadovoljevanju družinskih potreb."

Nepotvorjene nagonske težnje otroka se dotikajo potlačenih vsebin pri starših, ki otrokove potrebe doživijo konfliktno in mu vsakokrat posredujejo tudi svojo interpretacijo njegovih potreb. To je nenehna komunikacija med otrokom in starši, ki omogoča "poskuse in zmote", o katerih govori Mara Selvini Palazzoli (prav tam), iskanje, vzpostavljanje družinske modifikacije potreb.

Simbolični interakcionizem razlaga vedenje za zadovoljevanje potreb kot odkrivanje lastnih potreb in pristajanje na potrebe drugih, kot usklajevanje, katerega rezultat mora biti komunikacija, ki omogoča hkrati enkratnost in integriranost v družino. Ključno vprašanje je, koliko vživljanja v potrebe drugega omogoča neka specifična družinska skupina, ter kateri so tisti mehanizmi, ki v družini regulirajo zadovoljevanje potreb.

Pri razumevanju le-tega nam pomaga teorija T. Lidza (po Čačinovič Vogrinčič, 1998, s. 53), ki išče temeljne značilnosti, ki morajo biti zagotovljene v sleherni družini, da bi le-ta zadovoljila osnovne potrebe posameznika, usmerjala njegov razvoj in omogočila integracijo v kulturo in družbo. Njegovo raziskovanje je pokazalo, kako usodno interakcija med zakoncema določa strukturo in interakcijo družinske skupine in vpliva na razvoj otroka v vseh obdobjih njegovega odraščanja.

Lidzovo videnje posebnosti družinske skupine in nalog, ki jih ima,

je izhodišče za njegov koncept pogojev, ki morajo biti zagotovljeni v strukturi družinske skupine, da bi vloga, ki jo ima, otroku zagotovila ugodne pogoje za zdrav razvoj. Generacija staršev in generacija otrok imata različne naloge in pravice, torej je treba izoblikovati družinsko strukturo, ki te razlike zagotavlja. Lidz navaja tri pogoje: koalicijo staršev oz. enotnost in povezanost med starši, ohranitev generacijskih razlik in sprejemanje vloge lastnega spola.

Koalicijo - zaveznitvo staršev (Lidz, 1971 po Čačinovič Vogrinčič, 1992) so povzeli številni avtorji kot pomemben koncept za razumevanje funkcioniranja družine. Gre za enotnost in povezanost med starši in pomeni, da roditelja drug drugega podpirata v svojih vlogah, da vzajemno povečujeta občutke varnosti in gotovosti. Tako ustvarjata pogoj za to, da se vlogi zakoncev in vlogi roditeljev ne izključujeta, temveč dopolnjujeta. Močna koalicija staršev omogoča integracijo otrokove strukture ega. S tem starša onemogočata otroku vse poskuse, da bi razbil starševsko diado in ustvarjata interakcijski vzorec, ki omogoča nastajanje solidarnosti v skupini. Otrok se počasi nauči razumeti zakon kot vir vzajemne čustvene zadovoljitve in s tem kot lastni daljnji cilj. Šele koalicija staršev omogoča otroku tako identifikacijo z roditeljem istega spola kot primarni objekt ljubezni v roditelju nasprotnega spola. Elium in Eliumova (2001) poudarjata, da je skupno odločanje še posebno pomembno za razvoj deklice.

Zaveznitva ni mogoče vzpostaviti tam, kjer roditelja ne spoštujeta drug drugega, kjer tekmujeta za otrokovo naklonjenost - tam, kjer v odnosu do otroka razčiščujeta lastne konflikte. Če med roditeljema koalicije ni, mora otrok izbirati. Lahko se odloči za enega roditelja in se od drugega odvrne; ostanejo mu občutki krivde. Morda bo otrok vložil vso svojo energijo v to, da premosti prepad med starši. Včasih vse svoje otroštvo porabi za to, da bi obema ustregel v pričakovanjih, ki so nezdružljiva. Otrok lahko prevzame tudi vlogo krivca za nesporazume in nerazumevanje. Tako dva roditelja, ki sta v stvarnosti nerazdružljiva, vendar onemogočata koalicijo, postaneta dva nepomirljiva introjekta; posledica je razcepljenost egostrukture. Lastno integracijo je mogoče doseči le prek alternativnih struktur ega in superega.

V primeru bolj ali manj šibke koalicije staršev se ustvarja koalicija med enim od staršev in otrokom, vendar je še prikrita in ne dovolj močna, da bi drugemu od staršev vzela moč v celoti. Najbolj motena oblika koalicije je koalicija med enim od staršev in otrokom,

ki otroku onemogoča izpolnjevanje njegove vloge (Beavers, 1976).

Ohranitev generacijskih razlik pomeni najprej, da starši v zadovoljevanju svojih potreb ne smejo postati odvisni od otrok. Starši smejo in morajo biti odvisni drug od drugega. Otrok pa potrebuje svojo odvisnost od staršev, da bi se počutil varnega in mobiliziral vse moči za lastni razvoj. Porušene generacijske razlike pomenijo, da je eden od staršev v vlogi otroka - odvisen, voden. Tak roditelj ne more biti dober vzor za odraščanje. Nejasne oz. porušene generacijske razlike ogrožajo otrokov osebnostni razvoj.

Sprejemanje vloge lastnega spola je tretji pogoj, ki ga postavlja Lidz. Sodi, da je otrokov spol eden najusodnejših dejavnikov njegovega razvoja. Izredno pomembno je, ali si bo otrok pridobil dovolj gotovosti v spolni identiteti. Kot model za odraščanje in identifikacijo potrebuje roditelja, ki sta v svoji koaliciji vzpostavila in ohranila v družbi zaželene spolne vloge.

Avtorja knjige *Vzgoja hčera* (Elium in Elium, 2001) sta kritična do družbeno zaželenih spolnih vlog, saj te pogosto omejevalno vplivajo na zdrav razvoj identitete. Navajata razne raziskave, ki potrjujejo dejstvo, da se identiteta deklic izgubi v verigi predpisanih vlog, ki jih vsiljuje družba. Pri dekletih je nagrajevana poslušnost, predvidljivost, pridnost, pri fantih pa zvedavost in samostojno odločanje. Avtorja sta prepričana, da je potrebno na spolne vloge pogledati z metapozicije in razvijati zmožnost skupnega (tako moškega kot ženskega) razmišljanja v vsaki življenjski situaciji.

Čačinovič Vogrinčičeva (1998, s. 248) poudarja, da "mora vsaka družina izdelati specifičen način ravnanja s potrebami članov in na svoj način razrešiti neizogibna protislovja med potrebami posameznika in potrebami družinske skupine. Družine se torej razlikujejo po tem, koliko je v njih mogoče, da posameznik povzroči spremembe v sistemu in tako zadovolji svoje potrebe ali v svoji interpretaciji prispeva k potrebam družine."

Potreba po avtonomiji in povezanosti

Človekovo doživljanje identitete je sestavljeno iz dveh tesno povezanih elementov: pripadati in biti ločen (angl. separate). "Laboratorij, v katerem se to zgodi, je družina, matrica identitete,"

kot jo imenuje Minuchin (1974, s. 47).

Roel Bouwkamp (1995) poudarja, da je prva osnovna človekova potreba *potreba po avtonomiji* oziroma skrbi zase. Ta zajema: zadovoljitev lastnih potreb (samoizpolnitev), zagovarjanje lastnih interesov (samozaščita), osebnostni razvoj v skladu z lastnimi potenciali in željami (samospoznavanje in samouveljavitev), težnjo po neodvisnosti, svobodo v odgovornosti zase ter zadovoljstvo s sabo in svojo aktivnostjo (integriteta).

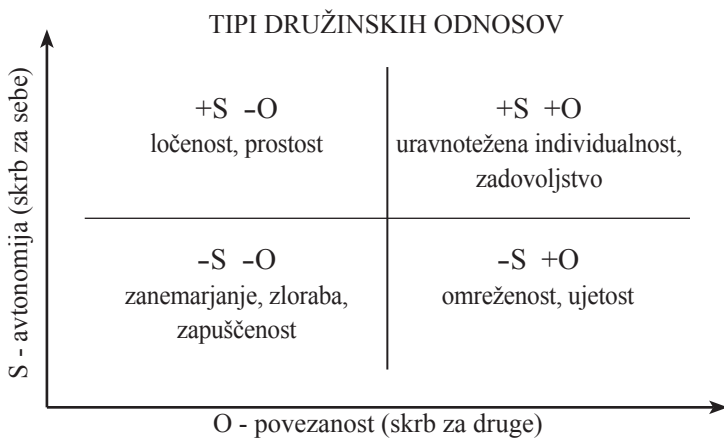
Druga potreba je *potreba po povezanosti* (angl. connectedness) oziroma skrbi za druge, ki zajema: željo biti drugim vreden, jim biti v pomoč, z drugimi sodelovati, jim izpolnjevati potrebe, jih znati zaščititi in biti ljubljen in cenjen.

Glavni problem je, kako obe potrebi zadovoljivo usklajevati. V literaturi srečamo veliko izrazov, s katerimi avtorji označujejo potrebo po avtonomiji in povezanosti (glej Poljšak Škraban, 2002).

Vse življenje poskušamo uravnovešati potrebi po avtonomiji in povezanosti. To je pogosto težko doseči, ker se tisto, kar bi radi dosegli, pogosto razlikuje od tega, kar pričakujemo od drugih in zahtevamo od sebe. Če ne najdemo prave poti do uskladitve obeh potreb in če tako stanje traja dalj časa, razvijemo simptome.

Slika 1 kaže tipe družinskih odnosov glede na stopnjo avtonomije in povezanosti v družini.

Slika 1: Tipi družinskih odnosov glede na stopnjo avtonomije in povezanosti v družini (Bouwkamp, 1995, s. 19).

Struktura družine

Skyner (1982) govori o treh elementih, ki opredeljujejo družinski sistem. To so meje (angl. boundaries), podsistemi moči (angl. decider subsystems) in hierarhija.

Posamezni člani družine se glede na generacijo, spol, trenutne naloge in različne okoliščine povezujejo v *podсистeme*. Vsak član družine je hkrati vključen v več podsistemov, v katerih ima različno stopnjo moči in v katerih se uči različnih znanj ter vstopa v različne komplementarne odnose (Minuchin, 1974).

Kantor in Lehr (1976) menita, da obstajajo v družini trije podsistemi, ki so v interakciji med seboj in z okoljem. To so: družinska enota, medosebni in osebni podsistem. Vsak ima svoje meje in pravila. Da bi razumeli celoto družinskega dogajanja, jo moramo analizirati tudi skozi posamezne podsisteme, saj ti predstavljajo dvojno ali trojno življenje člana, ki ravna drugače v svojem osebni podsistemu in drugače v medosebnem.

Meja ne pomeni le ločevanja, temveč tudi povezovanje. Mejo lahko primerjamo s polpropustno membrano celice ali s kožo. Pomeni tisto točko prehoda, kjer je mogoče opaziti razlike v strukturi, vedenju, funkciji.

Meje določajo pravila o tem, kdo lahko v neki interakciji sodeluje in kdo ne, kdo ima informacijo in kdo ne. Meje vzpostavlja posameznik, postaviti jih morajo podsistemi, pa tudi družinski interakcijski sistem. Meje med podsistemi morajo biti jasne. Družinski interakcijski sistem ne more delovati, če niso izoblikovani in razmejeni podsistemi moči in hierarhija med njimi. Podsistem moči je tisti, ki odloča in je odgovoren za delovanje sistema v celoti. Koordinirati mora delovanje vseh delov podsistema, ustrezno se mora odzivati v vseh situacijah. Zato potrebuje informacije iz vseh delov podsistema in iz okolja. Podsistem moči, v družini so to starši, zagotavlja integriteto sistema in njegovo kontinuirano diferenciacijo od okolja. Družina potrebuje jasno izdelano hierarhijo moči, dominacijo očeta ali matere ali pa zadovoljiv sistem, ki uravnava sodelovanje med staršema bodisi tako, da določa delitev moči, ali tako, da jasno definira obe vlogi.

Meje med posameznimi sistemi so različno prehodne, premakljive, prepustne. Te meje omogočajo podsistemom tudi

potrebno avtonomijo. Njihova prepustnost odloča o povezanosti z drugimi podsistemi (Tomori, 1994).

Minuchin (1974) poudarja, da morajo biti meje definirane dovolj jasno, da omogočajo razmejitev med posameznimi člani podsistema, hkrati pa morajo omogočati tudi medsebojno interakcijo. Funkcija mej je, da ščitijo diferenciacijo sistema. Avtor meni, da je ugotavljanje jasnosti meja znotraj družine zelo uporaben parameter za evalvacijo funkcioniranja družine.

Družine je mogoče razvrstiti na kontinuumu od sistemov s skrajno rigidnimi mejami, ki so značilne za tako imenovane nepovezane (angl. disengaged) družine, do tako imenovanih omreženih ali vpletenih (angl. enmeshed) družin z izredno šibkimi mejami. Osrednji del kontinuumu zavzemajo za večino družinskih sistemov običajne, tako imenovane jasne meje. Minuchin razlaga nepovezanost oz. vpletenost družin kot interakcijski stil družine in ne kot kvalitativno razliko med funkcionalnimi in disfunkcionalnimi družinami. Vendar nepovezani podsistemi kot tudi sistemi, ki ne zmorejo postaviti in vzdrževati jasnih meja, ustvarjajo možnosti za motnje. V vpleteni družini se člani družine prehitro in preveč intenzivno odzivajo na vsako spremembo pri posameznem družinskem članu. V nepovezani družini pa se ne odzovejo niti tedaj, ko bi bilo že potrebno.

Temeljno stališče teoretikov je, da je jasna in trdna hierarhična *organiziranost* osnovni pogoj za uspešno delovanje skupine, osnovni pogoj za zdravje skupine.

Moč v družini se kaže v razporeditvi vlog, v možnosti in pravici do odločanja, pravici do različnih prednosti, dolžnosti do prilagajanja drugim družinskim članom. Za vsako družino je značilna razporeditev moči, ki jo imajo posamezni člani in podsistemi v družinskem sistemu. Ta razporeditev se spreminja glede na sestavo družine in razvojno obdobje družine kot celote in njenih članov ter glede na okoliščine, ki so trenutno za družino pomembne.

Tomorijeva (1994, s. 34) navaja, da "družina s tako razporeditvijo moči, ki ustreza osebnim potrebam vseh članov in je hkrati skladna z njeno razvojno fazo in splošnimi objektivnimi okoliščinami, je trdna in močna v celoti." V njej ni nihče prikrajšan, pri nikomer ni ogrožena samozavest zaradi občutja podrejenosti drugim. V taki družini imajo člani občutek varnosti, predvidljivosti, zanesljivosti. Družina z ustreznimi razporeditvijo moči spodbuja k razvoju individualnosti in

hkrati povečuje pripadnost med družinskimi člani.

Beavers (1976) ocenjuje strukturo moči v družini po determiniranem nosilcu moči (oče, mati, otrok), delitvi le-te (od kaosa prek dominantnosti v raznih stopnjah do vodenja in enakovredne delitve moči) ter s tema dejstvoma povezane hierarhije moči. Bistveni element, ki določa enakomerno razdeljeno moč, ko je vodenje razdeljeno med starša in se spreminja in prilagaja naravi interakcij, je medsebojno spoštovanje in pogajanje v družini.

Medosebni odnosi v družini se utrjujejo s pogajanjem. Družina se pogaja o bolj ali manj pomembnih vprašanjih. Haley (po Burnham, 1993) imenuje ta proces "boj za definiranje odnosov".

V disfunkcionalnih družinah, kjer je ustaljen vzorec delitve moči dominantnost - podrejenost, pogajanj in kompromisov skoraj ni. Rešitve postavlja ponavadi nosilec moči. V drugih, prav tako manj učinkovitih družinah, pa pride do pogajanj, vendar ne prihaja do rešitev, v katerih bi sodelovala cela družina (Beavers, 1976).

Čačinovič Vogrinčičeva (1992, s. 152) povzema, da je "v demokratični strukturi moči treba meje vedno znova jasno postavljati. Razlika je v tem, da jih postavljamo vsi v družini in da so meje spremenljive. Pomembno je, da meje niso povzete kot norme in vrednote družbe, kot nekaj, kar je in mora biti, temveč nastajajo znotraj skupine zavestno. Jasnost v demokratični družini je dogovorjena jasnost."

Skyenner (1982) govori še o zgodovini družinskega sistema, ki je v bistvu zgodovina prenosa strukture in funkcije človeka kot posameznika in kot člana skupine z generacije staršev na generacijo otrok. V tem procesu transmisije mora otrok odkriti in vzpostaviti meje, razločiti med notranjim in zunanjim v sistemu. Otrok lahko vzpostavi svoje meje le, če so staršem jasne lastne meje. Mati lahko tvega simbiozo z otrokom le, če ji stoji mož ob strani tedaj, ko jo je treba prekiniti. V procesu transmisije morajo starši vzpostaviti kompromis; otrok mora dobiti ustrezne socialne informacije v odnosih, ki mu po eni strani omogočajo dovolj svobode, da se preizkuša, po drugi strani pa tudi jasne zahteve in omejitve.

Komunikacija v družini

Komunikacija je eden ključnih vidikov družinskega življenja. Vpliva tako na kakovost odnosov med starši kot na zdravo funkcioniranje posameznikov v družini in družinskega sistema kot celote.

Medosebna komunikacija v najširšem pomenu je kakršnokoli verbalno ali neverbalno vedenje, ki ga zazna kaka druga oseba. Poleg tega gre za izmenjavo interakcije med dvema osebama.

V družini gre za interakcijo v skupini, kar izredno poveča kompleksnost procesa. Norme in vrednote skupine in njena specifična struktura sodoločajo vsebino in obliko komuniciranja. Kompleksnost komunikacijskega dogajanja v diadi dobi svoj smisel šele v celoti skupine, ki ji dvojica pripada.

Učinkovita komunikacija je tista, v kateri prejemnik razume sporočilo pošiljatelja tako, kot ga je le-ta nameraval sporočiti. M. Tomori (1994, s. 60) povzema naslednje značilnosti jasne, razumljive in neposredne komunikacije:

- govor v prvi osebi in neposredno naslavljanje sporočil na tistega, ki mu je sporočilo namenjeno,
- razumljiv, odprt in enoznačen način izražanja čustev, misli in stališč,
- občutljivo in dejavno sprejemanje sporočil in izrazov vseh članov družine,
- upoštevanje, spoštovanje in dopuščanje izrazov čustev, misli in stališč, tudi če so ta različna od drugih,
- izražanje le svojih lastnih mnenj in čustev, brez podtikanja čustev in misli drugim,
- uporabljanje imen, ne pa nedoločenih oznak za druge člane družine,
- izogibanje ugotavljanju, "kdo ima prav", in motivu, "kdo bo koga".

Neposredno in skupno dogovarjanje prepreči nesporazume in nepoučenost v družini ter omogoči, da vsakdo uskladi svoj delež sodelovanja z drugimi. Pomembno je, da je v družini vedno znova mogoče vzpostaviti "all channel net", komunikacijsko verigo, v

kateri so odprte vse komunikacijske poti.

Številni avtorji se strinjajo, da mora biti v družini možna metakomunikacija ali komunikacija o komunikaciji, to je sposobnost družine, da govori o njej.

Če povzamemo Watzlawickove zakone, ki opredeljujejo komunikacijo kot verbalno ali neverbalno, vsebinsko ali odnosno, simetrično ali nesimetrično in kongruentno ali nekongruentno, ter pojem razvidnosti G. Čačinovič Vogrinčičeve (1992), ugotovimo, da je potrebno verbalizirati neverbalno, digitalizirati analognno, ali kot pravi Brajša (1990), narediti tisto, kar je v vsakdanji komunikaciji naporno delo, zaradi katerega je življenje veliko polnejše, lepše, človeško.

Skygger (1982, s. 30) trdi, da je odprta, jasna, neposredna, iskrena, živa in spontana komunikacija, značilna za zdrave družine. Nasprotno pa gre v motenih družinah za nedoločene, zmedene, neodkrite, nasprotujoče si komunikacije, za dvojno vez (angl. double bind - ko gre za neuskklajenost verbalnega in neverbalnega sporočila) ter za mistifikacijo in nepredvidljivost.

Beavers (1976) poudarja, da je komunikacija eden od vidikov avtonomije. V izrazito motenih družinah se člani ne zavedajo, koliko skupnih misli delijo in kako malo se v njihovi družini spoštujejo posameznikova percepcija in čustva. Gre za ego fuzijo, ki je ponavadi prisotna v najbolj disfunkcionalnih družinah. Odnosi so nejasni in nespremenljivi. Dojemanje bližine se enači z enakim mišljenjem in čutenjem.

Komunikacija v družini ima vedno dve funkciji. S komunikacijo se dogaja individuacija, razmejevanje posameznika, hkrati pa integracija, ustvarjanje celote. V družini potrebujemo oboje - osveščenost o razmejenosti skupaj z osveščenostjo o celoti, katere del je posameznik oziroma sporočilo.

V. Satir (1995) poudarja, da je vsa komunikacija naučena. Če bomo to dejstvo dojeli, si jo bomo upali tudi spreminjati, če bomo le hoteli. Vsakdo izmed nas v vsakem trenutku vstopa v komunikacijski proces z enakimi dejavniki. V proces vključujemo svoje telo, ki se giblje ter ima svojo obliko in postavo. Vključujemo svoje vrednote, vsa načela, po katerih se trudimo preživeti in "dobro" živeti (misli, želje in dolžnosti do sebe in do drugih). Vključujemo svoja trenutna pričakovanja, ki izhajajo iz preteklih izkušenj. Vključujemo svoja

čutila, ki nam omogočajo gledanje, poslušanje, vohanje, okušanje, dotikanje in zaznavanje dotika. Vključujemo svojo sposobnost govorjenja, besede, glas in možgane, ki so skladišče našega znanja.

M. Selvini Palazzoli (1981, po Čačinovič Vogrinčičevi, 1992, s. 70) pojmuje družino kot "sistem, ki sam sebe regulira na osnovi zakonov, ki so se izoblikovali v njeni zgodovini na osnovi poskusov in zmot. V vrsti transakcij in korigirajočih protiakcij se eksperimentalno preizkusi, kaj je v kakem odnosu dovoljeno, dokler skupina ne izdelata lastnega sistema *pravil*. Ta pravila se nanašajo na zgodovinsko opredeljene transakcije, ki imajo lahko naravo bodisi verbalne bodisi neverbalne komunikacije."

Družine, v katerih en ali več članov kažejo vedenje, ki se diagnosticira kot patološko, se regulirajo s pomočjo transakcij, ki so tej patologiji natančno prirejene. Načini komunikacije v družini služijo temu, da se ohranijo pravila in patološke transakcije. Pri tem sleherni družinski sistem razvije tudi izredno moč, da bi lahko ohranil homeostazo za vsako ceno. Kolikor bolj je sistem patološki, bolj toga so pravila.

Ravnanje s čustvi

Byng-Hall (1982, s. 111) slikovito ugotavlja, da so "čustva vlakna in barve preproge družinskega življenja." Čustva so gonilna sila, ki ohranja družino ali pa jo razdre. Čustva energizirajo odnose. Vzajemno delovanje čustev in interakcij je kreativno, če se spodbujajo. V nasprotnem primeru se začne družina izogibati situacijam, v katerih se pojavljajo določena neprijetna čustva, razvije se družinska obramba. Vsaka družina potrebuje določeno obrambo. Disfunkcionalna pa postane tedaj, ko obstaja serija prekinitev med čustvi in določenim vedenjem.

Družina skriva nesprejemljiva čustva "za zaslon", kot temu pravi Skynner (Skynner in Cleese, 1994). Skynner pokaže, kako pomembno je človekovo čustvovanje povezano z izkušnjami, ki jih je dobil v družini: ali so njegova čustva sprejemljiva, možna, dobra ali vsaj razumljiva. Le če je tako, jih bo lahko spoznal in obvladal. Tudi ko odraste, odnese iz družine način ravnanja s čustvi, ki se ga je v družini naučil. Da mu je v odnosih ugodno, pa si tudi v prihodnjih

stikih z ljudmi išče prijatelje, partnerja, ki čustvujejo podobno.

Po Skynnerju se mora otrok v vseh fazah svojega razvoja v družini učiti ravnanja s čustvi; predelati mora čustva ločevanja od staršev, čustva, ki jih vzbujata avtoriteta, drugi spol itd... Včasih so čustva, ki jih otrok doživlja, izredno močna in nesprejemljiva (čustva strahu, besa, gnusa, jeze). Če jih ne more sprejeti in predelati, si lahko pomaga tako, da jih projicira zunaj sebe. Otrok se čustvom odpove, da bi jih lahko obvladal.

G. Čacinovič Vogrinčičeva (1992) poudarja, da je pomembno vedeti, da v družini niso problematična konfliktna čustva, problematično je zgolj njihovo zanikanje. Pristajanje na čustva drugega pomeni pristajanje na avtonomijo drugega. V družini to pomeni zagotoviti otroku pravico do vseh njegovih čustev. Takšna, kot jih otrok čuti, so zanj utemeljena, stvarna. Če tega odrasli ne sprejmemo, prisilimo otroka, da gleda na lastna čustva tako, kot gledajo nanje odrasli. In tako se ne nauči živeti s čustvi, kakršna resnično so.

Izredno pomembno je tudi, ali ima človek v družini možnost, da mu je to, kar resnično čuti, omogočeno izraziti, pojasniti, predelati. O čustvih ni mogoče razpravljati, treba pa je razpravljati o tem, kaj sledi takemu ali drugačnemu čustvenemu doživetju.

Seveda ima vsak možnost, da se ravnanja s čustvi, ki jih ni obvladal v svoji družini, nauči zunaj nje. Nove možnosti za otroka ali odraslega pa v družini zahtevajo spreminjanje ravnanja s čustvi vseh, kar se veliko lažje zgodi v odprti kot v zaprti družini.

Skynner (1982) navaja značilnosti čustvovanja v "zdravih družinah". Gre za zaupanje, pričakovanje pomoči, toplo vzajemno skrb in odgovornost. Ambivalentna čustva so sprejeta kot normalna in so integrirana. Odnosi so topli, v družini je veselje, humor, duhovitost, nežnost, empatija. Nasprotno pa so v motenih družinah, kjer vlada nezaupanje, pričakovanje slabega, izdaje, kjer so ambivalentna čustva neintegrirana, pogosti cinizem, sovraštvo, sadizem, obup.

V. Satir (1995) meni, da v uspešnih družinah z lahkoto zaznamo sporočilo, da je človeško življenje in človeško čutenje pomembnejše od česarkoli drugega.

Razni avtorji (npr. Powers, Hauser, Schwartz, Noam in Jacobson, 1983) ugotavljajo, da imajo pozitivna, podporna čustva, ki jih starši

izražajo mladostniku, neposreden vpliv na razvoj mladostnikovega ega.

Beavers (1976) meni, da je način izražanja čustev v družini tesno povezan s strukturo družinske skupine. Rigidne in nefleksibilne družinske strukture z nejasno postavljenimi mejami med člani družine povzročajo boleče interakcije in občutek brezupa.

Konflikti v družini in ravnanje z njimi

Konflikti so nujni sestavni del medčloveških odnosov. Funkcioniranje družine se kaže tudi v tem, kako družina ravna v medosebnih konfliktih.

Pondyju (po Brajša, 1985) je pri vsakem konfliktu poleg objektivnih dejstev zelo pomembno, kako soudeleženci subjektivno sprejemajo konfliktno situacijo; pomembno je njihovo čustveno doživljanje, personaliziranje objektivne konfliktno situacije. Celoten konfliktni proces postane zelo kompliciran, če upoštevamo, da na latentni konflikt vplivajo posledice prejšnje konfliktno situacije in okolica, na emocionalno doživljanje vpliva stopnja notranje napetosti soudeležencev, na percepcijo konfliktno situacije različni obrambni mehanizmi (negiranje, odiranje, zavračanje ipd.), na sam izražen konflikt pa strateška razmišljanja in udeleženčevo ravnanje s konfliktom. Vse to ustvarja konfliktno epizodo. Te epizode so medsebojno ciklično povezane in prehajajo ena v drugo, kar je značilno prav za zakonske in družinske prepire. Ker je konflikt v skupnem življenju neizbežen, govorimo raje o kakovosti konfliktnega vedenja, o ravnanju s konflikti, kot pa o uspešnem ali neuspešnem reševanju le-teh.

G. R. Bach (prav tam) opiše konstruktiven konflikt, ki je avtentičen, pošten, recipročno aktiven, direkten, z obojestransko sprejeto odgovornostjo, s sproščujočim in dobrohotnim humorjem, z odkrito agresivnostjo, z jasno komunikacijo, z usmerjenostjo na osebo, s katero smo v konfliktu.

Mertens (1974, po Čačinovič Vogrinčič, 1992) uvaja tezo, da je sposobnost za konflikt kvalifikacija, ki jo potrebujemo. Sposobnost za konflikt pomeni pridobljeno, naučeno sposobnost posameznika, da zazna konflikt za motenimi interakcijami in komunikacijami,

ga prepozna in se z njim sooči, da bi ga bodisi začel reševati bodisi zmoget živeti z njim. Sposobnost za konflikt je kompetenca "osveščenosti o problemih", ki so globlji od vsakdanjih, običajnih, dostopnih skrbi. Gre za sposobnost posameznika, da v interakciji in komunikaciji zazna konfliktne vsebine in jih metakomunicira.

V družini se lahko naučimo več ali manj "sposobnosti za konflikt"; v družini se učimo tudi negirati in potlačevati konflikte. Negiranje in potlačevanje je običajno ravnanje, tako kot je običajno enostransko reševanje konfliktov. Ena prvih človekovih izkušenj je, da je konflikt bolje potlačiti ali vsaj zamolčati - izražanje konflikta ogroža posameznika in družino.

Čaćinovič Vogrinčičeva (1992) dodaja, da razvidnost pomeni več konfliktov in ne manj. Priznavanje avtonomije in individualnosti drugega pomeni avtomatično spreminjanje in s tem stres. Odraščanje otroka postavlja družino pred vrsto ogrožujoćih frustracij, ki se jim ne more izogniti, tako kot se ne moremo izogniti tesnobi, ki spremlja človeški odnos. Alternativa je ustvariti pogoje, da se konflikti eksplicirajo, in varnost, ki je varnost balansirajoće identitete, varnost v skupini, ki je ne izgubiš, čeprav si v njej za vedno tudi sam. Vendar sam pomeni "sam svoj" - ne pa zavržen in izloćen.

V družini je možno tvegati konflikte, če so jasno postavljeni pogoji za njihovo reševanje oziroma pogoji za to, da usodno ne ogrožajo posameznika ali skupine.

Ravnanje s spremembami

Minuchin (1974) govori o sposobnosti prilagajanja na spremembe okolišćin kot o nujni lastnosti družinskega sistema. Družina mora odgovoriti na notranje in zunanje spremembe in se spreminjati v sooćenju z novimi okolišćinami na tak način, da ne bo zgubila kontinuitete, ki določa referenćni okvir posameznih družinskih članov.

Tudi številne študije ugotavljajo, da je pomemben dejavnik v ugotavljanju funkcioniranja družine dejstvo, kako družina ravna s spremembami, kako se odziva na izgube, ločitve in smrt. Timberlawnska študija (Lewis, Beavers, Gossett in Phillips, 1976) ugotavlja, da je dejavnik odzivanja na razne stopnje sprememb tisti,

ki ločuje zdrave družine od manj zdravih, tako glede fizičnega kot psihičnega zdravja.

Kompetentna družina sprejme, da jo odrasli otroci zapustijo, da se starši starajo in na koncu življenjske poti umro. Prilagoditev tem ključnim realnostim je uspešna le tedaj, če je proces individuacije zaključen. Ta sposobnost ločitve od ljubljenih oseb in njihove izgube je bistvena lastnost zdravih družinskih sistemov. Če se starši počutijo kompetentne kot človeška bitja, če so sposobni združiti vloge roditelja, zakonca in skrb za otroka, ne potrebujejo zanikanja realnosti. Močna koalicija med staršema je vedno znamenje zdrave družine. Seveda pa so zahteve življenja veliko širše od partnerskega odnosa, zato je zelo pomembna tudi sposobnost vzpostavljanja dobrih odnosov navzven, s širšim okoljem, kar vnaša v družinski sistem življenje.

McCubbin in Joy s sodelavci (po Olson, McCubbin, Barnes, Muxen, Larsen in Wilson, 1989) ugotavljajo, da se strategija sodelovanja (angl. coping) v družini razvija skozi čas. Ker je družina sistem, vsebuje sodelovanje več dimenzij, značilnih za družinsko življenje: (1) vzdrževanje zadovoljujočih notranjih pogojev za komunikacijo in organizacijo družine, (2) uveljavljanje neodvisnosti članov družine in visokega samovrednotenja, (3) vzdrževanje in razvoj stikov s socialnim okoljem, (4) vzdrževanje kontrole vpliva stresorjev na spremembe v družini. Avtorji dodajajo, da je sodelovanje proces doseganja ravnotežja v družinskem sistemu, ki vpliva na organizacijo družine ter spodbuja rast in razvoj posameznikov.

V. Satir (1995, s. 14) pa dodaja, da moramo v družini "svoje moči usmeriti v spreminjanje tistega, kar je mogoče spremeniti, ustvarjalno pa se moramo naučiti živeti s tistim, česar ne moremo spremeniti."

Mladostnik v družini

G. Čačinovič Vogrinčič (1992) pravi, da ima družinska skupina posebno razvojno pot, ki postavlja njene člane pred vedno nove naloge, ki zahtevajo spreminjanje in vedno znova tudi vzpostavljanje ravnotežja. Družina z majhnim otrokom mora rešiti problem

vzpostavljanja koalicije in vzpostavitve generacijskih razlik, da bi lahko otroku posredovala meje; omogočiti mora otroku, da sprejme in se nauči ravnati s svojimi čustvi, mu dati dovolj varnosti, da se nauči samostojnosti in neodvisnosti. Odraščanje otrok postavlja pred družino vedno nove naloge spreminjanja. Konflikti odraščanja so nove spremembe, tako kot so za roditelje nove spremembe staranje. Odhod otrok od doma in vzpostavljanje novih vezi z vnuki zaključuje cikel.

Veliko avtorjev se strinja s tezo, da je obdobje pubertete in adolescence najrealnejši in najtežji preizkus kakovosti odnosov v družini in odnosov med staršema. Od kakovosti družinskih in zakonskih odnosov pa je odvisno, na kakšen, bolj ali manj uspešen način bo adolescent prebrodil krizo odraščanja. Brajša (1990) povzema, da v odzivanju staršev in njihovem obnašanju do problemov mladostnika ter njegove potrebe po osamosvajanju, individuaciji, razvijanju lastnih partnerskih emocionalnih vezi z vrstniki, pridejo na dan vse razpoke in s krhko fasado prikrita stvarna stanja zakonskih odnosov staršev. Po eni strani gre za burno in kompleksno individualno psihodinamiko mladostnika, po drugi pa za zapleteno interakcijo med starši in adolescentno problematiko mladostnika.

Tomorijeva (1994) poudari še dejstvo, da se v obdobju mladostništva pomembno pokaže, kako so starši sami predelali teme, kot so spolnost, avtoriteta, agresivnost in neodvisnost. Adolescenca otrok lahko starše spravi v hude stiske. Kompromisi in odrivanje bolečih in tesnobo zbujujočih vsebin so obrambe, h katerim so se zatekli, da bi obdržali svoje osnovno notranje ravnovesje. Ko pa jih pred te probleme postavijo njihovi lastni otroci, te obrambe ne pomagajo več. Način, kako so se od svojih staršev osamosvajali sami, vpliva na njihove predstave o potrebah in čustvovanju njihovih otrok.

Družine z mladostniki morajo razviti kvalitativno drugačne (veliko bolj prepustne) meje med člani kot družine z majhnimi otroki (McGlodrick, Heiman in Carter, 1993).

Tudi Olson s sodelavci (1989) zaključuje, da je adolescenca najbolj stresno obdobje v življenjskem ciklusu družine, predvsem zaradi povečane želje mladostnika po samostojnosti in osamosvajanju od družine. Raziskava je pokazala, da med percepcijo odnosov in

interakcij med starši in mladostniki ni skladnosti. Tako starši kot mladostniki doživljajo medsebojno komunikacijo kot skopo in slabo.

Otrok v dobi adolescence zahteva visoko stopnjo zrelosti staršev, na kar v veliki meri vpliva kakovost zakonskega odnosa med staršema. Le zreli starši, srečni in zadovoljni zakonski partnerji so sposobni pomagati adolescentu prebroditi obdobje mladostništva, katerega rezultat je razvita in izgrajena identiteta, uspela individuacija, osamosvajanje in ločevanje s sposobnostjo vzpostavitve kakovostnih odraslih partnerskih odnosov.

Campbell (1982) meni, da je bistvenega pomena za interakcijo v družini boj za nadzor. Adolescent se čuti omejen v strukturi, ki je bila vzpostavljena v otroštvu. Pridobiti si želi več možnosti za vplivanje na družinski sistem in s tem vzpostaviti novo strukturo. To mu veliko bolje uspe v sistemu, kjer je moč med staršema deljena in kjer je med člani sistema možnost pogajanja. V rigidnih sistemih se mora mladostnik na veliko bolj trd način boriti za svojo pozicijo, kar sili tudi starše v enako ravnanje, saj so motene družine ponavadi zaprte v simetrične odnose, v katerih adolescentovo reagiranje vzpodbuja podoben odziv drugih. Pritiski se krepijo, rezultat osamosvajanja je vprašljiv. Simptomi so prisotni zato, da vzdržujejo status quo oziroma homeostazo v družini.

Tudi Newman in Murray (po Nollerjevi in Callanu, 1991) vidita v uporabi moči na strani staršev bistveno determinanto mladostnikove pripravljenosti za raziskovanje svoje identitete. Mladostniki si želijo pridobiti v obdobju adolescence več avtonomije in svobode in se otresti dominantnosti staršev.

Vendar se ne želijo osvoboditi od svoje družine, temveč s pogajanjem pridobiti novo vlogo in odnose, ki so bolj enakopravni in vzajemni. Zdrav razvoj mladostnika je veliko bolj mogoč v družinah, kjer se spodbuja avtonomijo, kjer je nadzor fleksibilen in uravnotežen s podporo in sprejemanjem staršev. V času, ko se mladostniki osamosvajajo, potrebujejo podporo staršev in njihovo ljubezen.

Družinski sistemi se med seboj razlikujejo po tem, v kolikšni meri vzpodbujajo in tolerirajo individuacijo, ki je tesno povezana z avtonomijo družinskih članov. Avtonomen človek ve, kaj čuti in misli, in sprejema odgovornost za lastno aktivnost. V interakcijah z

drugimi ima jasno določene meje svojega ega.

V procesu pomoči družinam z mladostniki se je treba usmeriti na pomoč članom družine, da bi omogočili mladim več neodvisnosti in sočasno ohranili bližino, torej vzdrževali primerne meje in strukturo, ki bo družini omogočila nadaljnji razvoj.

Eden izmed pomembnih dejavnikov, ki ga moramo upoštevati ob osamosvajanju mladostnika, je tudi dejstvo, da vstopata starša v novo fazo družinskega življenja, ko ostaneta pogosto po dolgih letih spet sama v diadi, kar jima gotovo prinaša določene težave. Če pa se v tem času morda celo upokojujeta ali doživljata krizo srednjih let ipd., bo to obdobje zanju še bolj stresno.

Ostati v dvoje, pomeni na novo postaviti zunanje meje družine tam, kjer so bile prej notranje meje med generacijama. Ko mladostniki zapuščajo dom, postajajo staršem bolj prijatelji, ki starše spoštujejo, še vedno pa vzdržujejo mejo med generacijama. To je težje doseči, če mladostnik še nadalje živi doma.

Uspešno ločevanje dveh generacij je gotovo lažje v družinah, ki so bolj prilagodljive, in v parih, pri katerih še obstaja vsebina zakonskega odnosa.

Satirjeva (1995) meni, naj bi starša doživljala osamosvajanje svojih otrok kot uspeh, kot ustrezen in spodbuden korak v razvoju cele družine in ne kot izgubo.

Odrasli so dolžni ustvariti take življenjske razmere, ki bodo omogočale mladostnikom neovirano odraščanje, kakor so poskrbeli za varen dom zanje, ko so bili še dojenčki. Vendar morajo to izvesti tako, da ohranijo mladostnikovo dostojanstvo, da razvijajo njegov čut za samovrednotenje in mu ponudijo uporabne življenjske modele, ki mu bodo omogočili tudi družbeno dozoreti.

Velike biološke, fizične in kognitivne spremembe, ki jih doživljajo mladostniki, v kombinaciji z iskanjem in izgradnjo identitete ter razumljivo zmedo okoli pogajanja in reguliranja mej in emocionalne oddaljenosti med družino in zunanjim svetom, prispevajo k mladostnikovi ranljivosti, ki se pogosto odraža tudi v številnih simptomih (McGlodrick, Heiman in Carter, 1993).

Medsebojno doživljanje družinskih članov

Raziskovalci ugotavljajo, da obstajajo med družinskimi člani razlike v doživljanju interakcij v družini. Pogosto ugotavljajo (npr. Paulson in Sputa, 1996; Beavers in Hamson, 1993), da oba starša praviloma višje vrednotita kakovost interakcij z mladostniki, kot jih ocenjujejo mladostniki in mladostnice same. Adams (1985), Dekovic, Noom in Meeus (1997) ter Poljšak Škraban (2002) podobno ugotavljamo za mladostnice. Njihovo doživljanje interakcij s starši se razlikuje od doživljanja staršev. Mladostnice doživljajo oba starša podobno. Knudson-Martinova (2000) dodaja, da zaznavajo dekleta družinske interakcije bolj skladno s starši kakor fantje.

Kompetentna družina omogoča dobro diferencirano samozavedanje in s tem povezan razvoj ega posameznikov ter odprtost do drugih, kar se odraža tudi v točnosti (prekrivanju) zaznavanja interakcij med družinskimi člani (Bell in Bell, 1983). Dekovic, Noom in Meeus (1997) trdijo, da so razlike v percepciji večje v družinah, kjer je več konfliktov med mladostniki in starši, najpogosteje pa se nanašajo na različna pričakovanja obojih glede doseganja avtonomije mladostnikov.

Zaključek

Različnost doživljanja medsebojnih interakcij v družini, ki jo često ugotavljamo v družinah z mladostniki, pripelje družino pogosto v konflikte. Konflikti, ki jih mladostnik sproža, silijo družino (predvsem starše) v spremembe, ki jih ni mogoče doseči brez ustrezne medsebojne komunikacije. Družina naj bi zmogla vedno znova vzpostavljati prostor za obojestransko, odprto komunikacijo in s tem omogočiti pogoje za vzpostavljanje ravnotežja med avtonomijo in povezanostjo družinskih članov.

Mladostnik potrebuje za ustvarjanje nove avtonomije in povezanosti "dovoljenje za to, da išče pomoč, pravico do napak in dovolj izkušenj o veselju odraščanja" (Čačinovič Vogrinčič, 1995, s.122). Avtorica poudarja, da mladostnik potrebuje spremembe in se mora naučiti, kako in kaj je mogoče spremeniti. To pa je učenje, ki ga ni mogoče opraviti drugače kot skupaj v družini. Gre za spremembe,

ki nujno zadevajo vse družinske člane. "Družina se nerada spreminja in to je dobro, saj ostaja razvidna, zahteva pa sposobnost, da se spopadi prepoznajo, tvegajo in razrešujejo" (prav tam, s. 123). Torej se družina uspešno spoprijema z razvojnimi nalogami, ki jih pred njo postavlja odraščujoči mladostnik, če ji uspe, kot to trdi Satirjeva (1995), svoje moči usmeriti v spreminjanje tistega, kar je mogoče spremeniti, ustvarjalno pa se uči živeti s tistim, česar se v družini ne da spremeniti.

V nasprotnem primeru se je dobro spomniti na dejstvo, da je vsa komunikacija naučena in trditve Satirjeve (prav tam), da zavedanje tega dejstva omogoča družini spreminjanje, če smo znanj motivirani. Prav mladostnik/ca je tisti, ki družino pogosto sili v neizbežnost spreminjanja vlog, pravil, norm, vrednot, komunikacijskih vzorcev, skupnih ciljev, pa tudi v nenehno preizkušanje moči v družinski skupini.

Literatura

Adams, G.R. (1985). Family correlates of female adolescents' ego-development. *Journal of Adolescence*, 8, 69-82.

Beavers, W.R. (1976). Theoretical basis for family evaluation. V J. M. Lewis, W. R. Beavers, J. T. Gossett in V. O. Philips (ur.), *No single thread* (s.46-82). New York: Brunner/Mazel, Publishers.

Beavers, W.R. in Hamson, R.B. (1993). Measuring family competence: The Beavers systems model. V F. Walsh (ur.), *Normal family processes* (s. 73-103). London: The Guilford Press.

Bell, D. C. in Bell, L. G. (1983). Parental validation and support in the development of adolescent daughters. V H. D. Grotevant in C. R. Cooper (ur.), *Adolescent development in the family: New directions for child development* (s. 27-42). San Francisco: Jossey-Bass Inc. Publishers.

Bouwkamp, R. (1995). Centralni pojmi družinskega sistema in odnosov. V V. Velikonja, J., Grgurevič, B. Žemva, (ur), *Izkustvena družinska terapija - teorija in praksa v Sloveniji* (s. 17-24). Ljubljana: Quatro d.o.o.

Brajša, P. (1985). *Se da živeti v dvoje?* Ljubljana: Delavska enotnost.

Brajša, P. (1990). Drugčiji pogled na brak i obitelj. Zagreb: Globus.

Byng-Hall, J. (1982). Dysfuctions of Feeling: Experiential Life of the Family. V A., Bentovim, G. G., Barnes, A. Cooklin (ur.), *Family Therapy*, Vol.1 (s. 111-130). London: Academic Press.

Burnham, J.B. (1993). *Family Therapy*. London: Routledge.

Campbell, D. (1982). Adolescence in Families. V A. Bentovim, G. G. Barnes, A. Cooklin (ur.), *Family Therapy*, Vol. 2 (s. 337-352). London: Academic Press.

Čačinovič Vogrinčič, G.(1992). *Psihodinamski procesi v družinski skupini*. Ljubljana: Advance.

Čačinovič Vogrinčič, G. (1995). Mladostnik v družini. V: V., Velikonja, J., Grgurevič, B. Zemva, (ur), *Izkustvena družinska terapija - teorija in praksa v Sloveniji* (s. 121-128). Ljubljana: Quatro d.o.o.

Čačinovič Vogrinčič, G. (1998). *Psihologija družine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Dekovic, M., Noom, M. J. in Meeus, W. (1997). Expectations regarding development during adolescence: Parental and adolescent perceptions. *Journal of Youth and Adolescence*, 26, 253- 266.

Elium, J. in Elium, D. (2001). Vzgoja hčera: vloga staršev v razvoju zdrave ženske. Ljubljana: Orbis.

Kantor, D., Lehr, W. (1976). *Inside the Family*. San Francisco: Jossey -Bass Publishers.

Knudson-Martin, C. (2000). Gender, family competence, and psychosocial symptoms. *Journal of Marital and Family Therapy*, 23, 317-328.

Lewis, J. M., Beavers, W. R., Gossett, J. T., Phillips, V. A. (1976). *No Single Thread. Psychological Health in Family Systems*. New York: Brunner/Mazel.

McGoldrick, M., Heiman, M., Carter, B.(1993). The changing family life cycle. V F. Walsh (ur.), *Normal Family processes* (s. 405-443). New York: The Guilford Press.

Minuchin, S. (1974). *Families & Family Therapy*. London: Tavistock Publications.

Nastran Ule, M. (2000). *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Noller, P., Callan, V. (1991). *The Adolescent in the Family*. London: Routledge.

Olson, D.H., McCubbin, H. I., Barnes, H. L., Muxen, M. J., Larsen, A. S., Wilson, M. A. (1989). *Families, What Makes them Work*. London: Sage Publications.

Paulson, S. E. in Sputa, C. L. (1996). Patterns of parenting during adolescence: Perceptions of adolescents and parents. *Adolescence*, 31, 369-381.

Powers, S. I., Hauser, S. T., Schwartz, J. M., Noam, G. G. in Jacobson, A. M. (1983). Adolescent ego development and family interaction: A structural- developmental perspective. V H. D. Grotevant in C. R. Cooper (ur.), *Adolescent development in the family* (s. 5-25). San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Poljšak Škraban, O. (2002). *Vloga staršev in interakcij v družinskem sistemu pri oblikovanju identitete študentk socialne pedagogike*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

Satir, V. (1995). *Družina za naš čas*. Ljubljana: CZ.

Skygger, R. (1982). Frameworks for Viewing the Family as a System. V: A. Bentovim, G. G. Barnes, A. Cooklin (ur.), *Family Therapy*, Vol.1. (s. 3-36). London: Academic Press.

Skygger, R., Cleese, J. (1994). *Družine in kako v njih preživeti*. Ljubljana: Tangram.

Tomori, M. (1994). *Knjiga o družini*. Ljubljana: EWO.

Pregledni znanstveni članek, prejet julija 2002.